

اقتصاد روسیه در گذر زمان

تألیف

دکتر احسان رسولی نژاد

دکتری اقتصاد جهان

استادیار دانشکده مطالعات جهان

دانشگاه تهران



شماره مسلسل ۱۰۳۲۴

شماره انتشار ۴۱۵۱

انتشارات دانشگاه تهران

سرشناسه	رسولی‌نژاد، احسان، ۱۳۶۳ -
عنوان و نام پدیدآور	اقتصاد روسیه در گذر زمان/ تألیف احسان رسولی‌نژاد.
مشخصات نشر	تهران: دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	۲۵۲ص.
فروست	انتشارات دانشگاه تهران؛ شماره انتشار ۴۱۵۱.
شابک	978-964-03-7452-8
وضعیت فهرست‌نویسی	فیا
موضوع	روسیه-- اوضاع اقتصادی
موضوع	Russia (Federation)-- Economic Conditions
موضوع	روسیه شوروی-- اوضاع اقتصادی
موضوع	Soviet Union-- Economic Conditions
ناشر	دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات. University of Tehran. Press.
رده‌بندی کلاس	HC۳۳۳ ۱۳۹۹
رده‌بندی دی‌سی	۳۳۸/۹۴۷
شماره کتابخانه ملی	۶۰۴۳۸۲۳

این کتاب مشمول قانون حمایت از حقوق مؤلفان، مصنفان و نشریات است. تکثیر کتاب به هر روش اعم از فتوکپی، ریسوگرافی، تهیه فایل‌های pdf یا هر روش دیگر، بدون اجازه ناشر مجاز نیست و موجب پیگرد قانونی می‌شود. تمامی حقوق برای ناشر محفوظ است.
(این کتاب با افزودن حاشیه‌ای به چاپ رسیده است.)



عنوان: اقتصاد روسیه در گذر زمان
تألیف: دکتر احسان رسولی‌نژاد
ویرایش ادبی: مرضیه ثمره حسینی
نوبت چاپ: اول
تاریخ انتشار: ۱۳۹۹
شمارگان: ۲۰۰ نسخه
ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران
چاپ و صحافی: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

«مسئولیت صحت مطالب کتاب با مؤلف است»

بها: ۴۵۰۰۰۰ ریال

خیابان کارگر شمالی - خیابان شهید فرش مقدم - مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران
پست الکترونیک: press@ut.ac.ir - تارنما: <http://press.ut.ac.ir>
پخش و فروش: تلفکس ۸۸۳۳۸۷۱۲



فهرست مطالب

مقدمه مؤلف	د
پیشگفتار	ز
فصل اول - مقایسه‌ای بر مبنای علم اقتصاد	۱
مقدمه	۱
۱-۱ اقتصاد تحلیلی - تعاریف	۱
۲-۱ آشنایی با نظام های اقتصادی در جهان	۳
۳-۱ آشنایی با مفاهیم دلائل اقتصادی	۸
۱-۳-۱ تولید	۸
۲-۳-۱ رشد اقتصادی	۱۰
۳-۳-۱ توسعه اقتصادی	۱۱
۴-۳-۱ اشتغال و بیکاری	۱۲
۵-۳-۱ تورم و نقدینگی	۱۴
۶-۳-۱ تجارت خارجی	۱۵
۷-۳-۱ نظام های نرخ ارز	۱۷
۸-۳-۱ سیاست های پولی و مالی	۱۸
خلاصه فصل	۱۹
فصل دوم - اقتصاد روسیه (قرن هشتم تا فروپاشی تزاریسم)	۲۱
مقدمه	۲۱
۱-۲ تمدن اقتصادی رودخانه سامارا (قرن هشتم تا سیزدهم)	۲۲
۲-۲ تمدن اقتصادی رودخانه ولگا (قرن سیزدهم تا اواسط قرن پانزدهم)	۲۹
۳-۲ دوره اقتصاد روریکها (اواسط قرن پانزدهم تا اوایل قرن هفدهم)	۳۴
۴-۲ تاریخ اقتصادی روسیه: دوره چهارم، از آغاز قرن هفدهم تا اواسط قرن نوزدهم	۵۴
۱-۴-۲ مباحث کلی اقتصاد روسیه از سال ۱۶۱۳ تا ۱۷۰۰ میلادی	۵۴

۲-۴-۲	مباحث اقتصاد دورهٔ پتر کبیر بین سال‌های ۱۶۸۲-۱۷۲۵ میلادی	۶۱
۳-۴-۲	مباحث اقتصاد دورهٔ کاترین کبیر بین سال‌های ۱۷۶۲-۱۷۹۶ میلادی	۸۹
۴-۴-۲	اقتصاد روسیه در زمان تزار نیکلای دوم	۹۸
۱۰۳	خلاصهٔ فصل	

فصل سوم - اقتصاد کمونیسم شوروی

۱۰۵	مقدمه	
۱-۳	مروارید بر وضعیت اقتصادی بین سال‌های ۱۹۱۴ تا ۱۹۲۲ میلادی	۱۰۵
۲-۳	گذار از کمونیسم جنگی به سیاست جدید اقتصادی	۱۱۶
۳-۳	اصلاحات اقتصادی استالین تا قبل از جنگ جهانی دوم	۱۲۱
۴-۳	اصلاحات اقتصادی استالین در زمان جنگ جهانی دوم	۱۲۵
۵-۳	اقتصاد شوروی بعد از جنگ جهانی دوم تا فروپاشی این اتحاد	۱۲۶
۱۵۱	خلاصهٔ فصل	

فصل چهارم - اقتصاد روسیهٔ پاشوی

۱۵۳	مقدمه	
۱-۴	اصلاحات اقتصادی یوریس یلسین	۱۵۳
۲-۴	بحران اقتصادی سال ۱۹۹۸ میلادی	۱۶۱
۱۶۶	خلاصهٔ فصل	

فصل پنجم - اقتصاد مدرن روسیه (از سال ۲۰۰۰ میلادی تا کنون)

۱۶۹	مقدمه	
۱-۵	اقتصاد مدرن روسیه	۱۶۹
۱-۱-۵	نظام اقتصادی مدرن روسیه	۱۶۹
۲-۱-۵	ساختار و مدل اقتصادی روسیهٔ مدرن	۱۷۰
۳-۱-۵	روند متغیرهای کلان اقتصادی روسیهٔ مدرن	۱۷۲
۲-۵	بررسی ابعاد اقتصاد روسیهٔ مدرن	۱۸۰
۳-۵	چشم‌انداز اقتصاد روسیهٔ مدرن	۱۸۸
۲۰۱	خلاصهٔ فصل	

فصل ششم - مباحث ویژه اقتصاد مدرن روسیه	۲۰۳
مقدمه	۲۰۳
۱-۶ چالش‌ها و مشکلات توسعه تجارت خارجی روسیه	۲۰۳
۲-۶ گمرک و قوانین گمرکی روسیه	۲۰۵
۳-۶ نظام ارز در اقتصاد روسیه	۲۰۹
۴-۶ بهره‌کلیدی و نقش آن در اقتصاد پولی روسیه	۲۱۴
۵-۶ اقتصاد گردشگری در روسیه	۲۱۶
۶-۶ نفت و گاز .. اقتصاد روسیه	۲۲۱
منابع	۲۳۳
نمایه	۲۳۹

مقدمه مؤلف

حوزه اقتصاد روسیه به لحاظ موقعیت جغرافیایی این کشور در منطقه، بازیگری و بازیگردانی اقتصادی آن در بازارهای جهانی کالاها و خدمات، برای محققان و اندیشمندان کشورهای مختلف اهمیت ویژه‌ای دارد. این‌که چگونه اقتصاد کشوری همچون روسیه که در طول زمان دستخوش تغییرات مختلف قرار گرفته و نظام‌های مختلف اقتصادی را تجربه کرده است، امروز جزو یکی از اقتصادهای بزرگ و نوظهور در جهان است، سؤالی است که جز با بررسی و تحقیق ژرف قابل پاسخ نیست.

از سویی، مطالعه اقتصاد کشور روسیه برای کشور ایران نیز از اهمیت بالایی برخوردار است، چرا که نخست در دهه اخیر به دلایلی همچون تحریم‌های غرب، همگرایی اقتصادی میان ایران با روسیه قوی‌تر شده است؛ دوم آن‌که با رنظر گرفتن مرز آبی میان ایران و روسیه، این کشور بزرگ‌ترین همسایه اقتصادی ایران محسوب می‌شود که می‌تواند دانستن روند توسعه اقتصاد آن کمک بیشتری به گسترش همکاری‌ها و مراودات اقتصادی بین دو کشور خواهد کرد؛ سومین دلیل آن‌که در دهه‌های گذشته تمرکز صاحب‌نظران و محققان ما بیشتر بر روابط سیاسی دو کشور ایران و روسیه بوده و تاکنون کتابی درباره اقتصاد روسیه به نگارش درنیامده است.

هدف از نگارش این نوشتار، برداشتن گامی هرچند کوچک در شناخت و مطالعه اقتصاد کشور روسیه در راستای تفکر بهتر و خردمندانه‌تر در توسعه روابط و همکاری‌های اقتصادی با این کشور است. سعی شده است تا مطالب مربوط به اقتصاد کشور روسیه در شکل فنی مختلف بر اساس نظم و منطقی به شرح زیر ارائه شود:

فصل اول کتاب با عنوان «مقدمه‌ای بر مبانی علم اقتصاد»، ذهن خواننده را با مبانی و مفاهیم اقتصادی که در فصول بعد با آن‌ها روبه‌رو می‌شود، آشنا می‌سازد. از آنجا که شناختن این اثر ممکن است غیر از اندیشمندان اقتصادی باشند، این فصل ابزاری است برای فهم بیشتر خواننده بعد. مهم‌ترین زیربخش‌های ارائه‌شده در فصل اول شامل توضیح نظام‌های مختلف اقتصادی و منطقی در مورد متغیرهای مختلف کلان اقتصادی یک کشور می‌شود.

فصل دوم، «اقتصاد روسیه از قرن هشتم تا فروپاشی تزاریسم» است. در این فصل، توسعه اقتصاد روسیه از قرن هشتم و ایجاد تمدن اقتصادی در کنار رودخانه سامارا، تمدن اقتصادی در کنار رودخانه ولگا، اقتصاد زمان روریک‌ها و رومانوف‌ها تا انقلاب اکتبر ۱۹۱۷ میلادی و فروپاشی تزاریسم شرح داده شده است. گذر زمان در طی این دوران و دودمان‌های مختلف نشان از وجود نظام اقتصادی سنتی مبتنی بر شکار و زنبورداری و حرکت به سمت کشاورزی و صنعتی‌شدن دارد. در انتهای این فصل مشاهده

می‌شود که صنعتی‌شدن بدون توجه به الگوی بومی در این کشور به همراه سایر عوامل درونی و بیرونی منجر به نارضایتی زیاد مردم و در نهایت انقلاب اکتبر و فروپاشی نظام تزارسم در این کشور شد.

در فصل سوم با عنوان «اقتصاد کمونیسم شوروی»، مروری بر وضعیت اقتصاد کشور روسیه (شوروی) از انقلاب اکتبر ۱۹۱۷ تا فروپاشی شوروی در سال ۱۹۹۱ میلادی خواهیم داشت. اقتصاد این کشور در طی این دوران تاریخی شاهد سیاست‌های اقتصادی مختلفی همچون کمونیسم جنگی، سیاست جدید اقتصادی لنین، برنامه‌های پنج‌ساله توسعه استالین و سپس اقتصاد ضد استالینی و در انتها پرسترویکای گورباچف بود که هر کدام به فراخور زمان خود و شرایط ملی و فراملی این کشور اتخاذ و اجرا شده است.

فصل چهارم به اقتصاد روسیه پساشوروی اختصاص دارد و تلاش شده است تا در این فصل واقعیت‌های اقتصادی کشور روسیه پس از فروپاشی شوروی در زمان بوریس یلسین و سپس از سال ۲۰۰۰ تا کنون بر اساس سیاست‌های ولادیمیر پوتین بیان شوند. آنچه بوریس یلسین با عنوان اقتصاد آزاد همچون اقتصاد غرب در کشور روسیه پس از فروپاشی شوروی اجرا کرد به همراه بحران‌های مختلف داخلی و خارجی منجر به نگرانی و سرکارآمدن ولادیمیر پوتین شد؛ فردی که به گفته بسیاری از اندیشمندان، شخص درست‌ترین زمان درست و مکان درست بود. پوتین با اتخاذ سیاست‌های درست توانست شکوفایی اقتصادی شوروی را به همراه آورد و با وجود بحران‌های مختلف به‌وجودآمده در طی دوران ریاست‌جمهوری او، اقتصاد روسیه به عنوان یکی از بزرگ‌ترین و باظرفیت‌ترین اقتصادها در جهان شناخته شود.

در فصل ششم (آخر) کتاب با عنوان «مباحث و شبهات اقتصاد مدرن روسیه»، برخی از مهم‌ترین موضوعات اقتصادی روسیه مدرن همچون مشکلات تجارت خارجی، گمرک و قوانین گمرکی روسیه، نظام ارز در اقتصاد روسیه، بهره‌کلیدی و نقش آن در اقتصاد روسیه، اقتصاد گردشگری و نفت و گاز در اقتصاد روسیه مورد بحث قرار گرفته است. نیاز است که بسیاری از مباحث اقتصادی به‌صورت موردی برای هر کشور مورد توجه قرار گیرد که این فصل به این مهم در مورد اقتصاد کشور روسیه پرداخته است.